

Matriklen 1688 og de otte taksérbønder

af Bjarne Gade Johansen

Artiklen beskriver forarbejderne til matriklen 1688 og tegner et billede af de taksérbønder, der stod for vurderingen af landbrugsjordens bonitet i Hillerslev Herred. Ikke overraskende var taksérmændene typisk bønder fra middelstore eller større gårde, men artiklen viser, at også en bolsmand kunne udpeges til dette ansvarsfulde hverv.

Efteråret 1683 var ikke helt, som det plejede at være i herredet. Udover at man kunne betragte bøndernes normale sæsonbestemte landbrugsrutiner, var der grupper af mennesker, som bevægede sig rundt på marker og enge. Kom man tæt nok på, kunne man se, at der på agerjorden blev anvendt målekæder og stokke til at sætte i jorden, mens der samtidigt blev råbt og noteret ned. Størstedelen lignede bønder, mens andre var helt anderledes klædt og måtte være fremmede. Ved eng- og kærømråderne kunne man ligeledes iagttage en gruppe mennesker, men her uden kæder og stokke. Mens de gik rundt, ivrigt diskuterede, måtte en af dem en gang imellem »låne« en ryg eller lignende som underlag for at skrive noget ned. Alle var her klædt som bønder fra engnen.

Det var opmålings- og takseringsarbejdet, der var kommet til Thy og som i 1688 kom til at danne grundlag for den såkaldte gamle matrikel med tilhørende matrikelskat.

Matriklen 1662 og 1664

Der var ikke noget nyt i, at bønderne skulle betale skat til staten. Tidligere havde man forsøgt at beregne denne skat ved en opdeling i hel- og halvgårde ud fra en ikke helt entydig definition af de to begreber. Uden problemer var ordningen ikke, især da – ikke overraskende – antallet af halvgårde i hele

kongeriget kraftigt forøgedes. Da enevælden blev indført under Frederik d. 3. i 1660, stod staten med en akut pengemangel blandt andet pga. svenskekrigene. Blikket rettedes da mod bøndernes landgilde som grundlag for en ny og måske mere retfærdig beskatning. Landgilden var den årlige afgift, som en fæstebonde skulle betale ejeren for brugsretten til jorden og andre såkaldte herligheder i form af f.eks. eng og græsning. Den blev aftalt lokalt mellem ejeren og fæstebonden, på den pågældende gårds etableringstidspunkt og den ændredes i årenes løb meget sjældent. Landgilden ydedes i naturalier eller penge og kunne efter bestemte takster omregnes til »tønder hartkorn«. Hartkorn var oprindeligt betegnelsen for hårdt korn, dvs. rug og byg i modsætning til f.eks. havre.

Denne hartkornsberegning kom til at danne grundlag for den første matrikel i 1662, også kaldet kommissionsmatriklen. Resultatet var dog ikke godt nok, så allerede året efter forsøgte man igen, hvad der denne gang førte til matriklen 1664 eller Amtstuematriklen.

Men heller ikke denne gang fungerede det tilfredsstillende. Årsagen var, at de fra hele kongeriget indsendte jordebøger var mangelfulde og behæftet med fejl, og da man forsøgte at rette op på denne skavank ved at supplere med lokale jordebøger, hjalp det kun lidt.

Forarbejderne til matriklen 1688

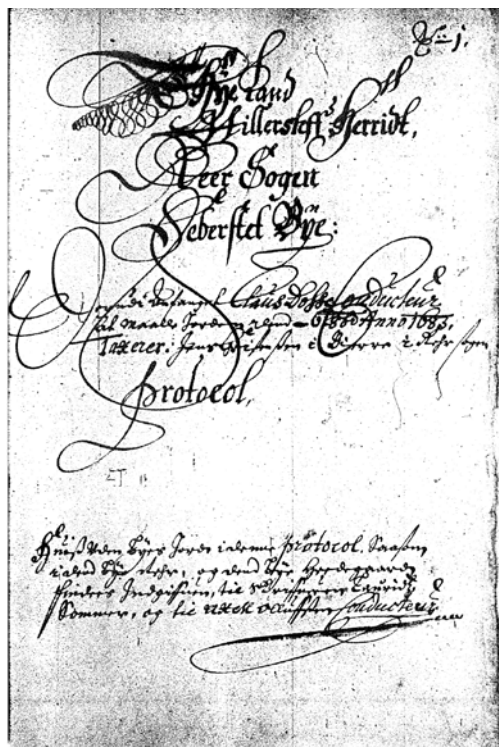
Allerede omkring 1680 kom der tanker frem om at forlade landgilden som skattegrundlag og bevæge sig hen mod at lade beskatningen basere sig på bøndernes produktionsgrundlag. Tanken var at opmåle al agerjord i kongeriget og samtidig vurdere dens godhed, den såkaldte bonitet. Oprindeligt var det også tanken at opmåle og taksere engarealerne, hvilket dog blev forladt til fordel for en ren taksering i læs hø. Derudover skulle græsningsområder og skove takseres efter kreaturers græsning og svins olden. Møllers kapacitet og »omsætning« skulle foruden deres eventuelle agertilliggende ligeledes vurderes. Endelig skulle andre herligheder som f.eks. adgang til fiskeri – det være sig i åer, søer eller havet, inddrages.

Man begyndte på arbejdet på Sjælland i 1681, bevægede sig til Fyn og kom til Jylland i foråret 1683. Landet deltes op i et vist antal opmålingskommissioner. I Jylland var der syv, hvor Thy og Mors kom under Skivehus-Salling kommissionen, der omfattede amterne Skivehus, Dueholm, Ørum og Vestervig. I spidsen af hver kommission stod tre kommissærer, en ingeniør samt et antal konduktører (landmålere) med tilknyttede skrivere under sig. Det var disse konduktører, der stod for det egentlige opmålingsarbejde af agerjorden, bistået af et antal taksérbønder, som skulle foretage vurderingen af jordens bonitet. Endelig hjalp de lokale karle og drenge til ved at løbe med de kæder, som blev anvendt til opmålingen.

Da vi er tilbage i tiden før udskiftningen, bestod en bondes agerjord af et temmeligt stort antal agerstrimler mere eller mindre spredt ud over bymarken. Det var disse agre, som skulle opmåles og boniteres. Hver ager opmålte i mindst to bredder og en længde, men undertiden i flere stykker.

Hvis man eksempelvis tager Kåstrup bymark, bestod den i 1683 af 18 fald samt noget toftejord. Kåstrup bymark dækkede et areal på 413,8 tønder land agerjord, der bestod af 637 agre. Disse blev opmålt i 762 figurer, der for langt størstedelens vedkommende var rektangulære, men indimellem var suppleret med retvinklede trekanter. Hvis konduktøren og taksérbonden skulle skridte længdemålene af i Kåstrup bymark, ville det svare til, at de skulle gå 123 km i løbet af et par uger, som arbejdet normalt varede.

Måleenheden var den sjællandske alen (0,63 meter). Ved arealberegningen anvendtes 1 tønne land, som svarede til 14.000

Figur 1: Forside fra markbogen fra Febbersted By i Ræhr Sogn. Her står bl.a. at konduktøren Claus Dohse begyndte at opmåle jorden til byen d. 8. oktober 1683 sammen med taksérmanden, Jens Christensen i Bierre i Ræhr Sogn.

sjællandske kvadratalen og som var det normalareal, hvori man mente, der kunne sås en tønde korn (gennemsnit af byg, rug og havre). Det skal dog lige siges, at man i Thy blandt bønderne opererede med begrebet, en tønde bygsæde, hvilket var arealet, hvori man kunne så en tønde byg og svarede til 10.000 kvadratalen.

Taksérbonden skulle vurdere jordens beskaffenhed i et antal kategorier, baseret på jordens egnethed for henholdsvis byg, rug, blandingskorn, boghvede og havre og i gradueringen god, middelmådig, skarp og ond. Han skulle endvidere indhente oplysninger om – eller taksere, hvor mange år den pågældende jord blev besået, og hvor mange år den skulle hvile. Alt dette blev sammen med målene i marken nedskrevet af skriveren i nogle kladdebøger og om aftenen renskrevet i det, der senere blev kaldt markbøgerne. Endelig overførtes oplysningerne gårdvis fra markbøgerne til de såkaldte markbogsekstrakter.

Udover de taksérbønder, som blev udpeget til at vurdere agerjorden, blev otte andre og en skriver udtaget til at taksere eng, græsning, skove samt eventuelle andre herligheder. Oplysninger herfra blev indført i de såkaldte eng-, skov- og græsningsprotokoller og senere blev høslettet og græsningen indført under hver gård i markbogsekstrakterne.

Da det samlede arbejde for Jylland var gjort færdigt, og man skulle sammenholde det samlede materiale for hele kongeriget, opstod der problemer i den fase, hvor data fra markbøgerne skulle konverteres til hartkornsværdier. Mens dyrkningssystemerne på øerne var ret ensartede, overvejende med tre- eller tovangsbrug, var billedet for Jylland langt mere broget. Kernen i problemet var, at hartkornstallet og dermed beskatningen skulle beregnes på den jord, som var besået og ikke den hvilende jord. I størstedelen af Jylland kunne man ikke, som ved to- og trevangsbruget,

»læse« ud af dyrkningssystemet, hvor lang hviletid agrene havde. Her måtte man indhente oplysninger fra bønderne selv, hvilket ikke overraskende indebar, at det antal år, som deres jord hvilede, havde en tendens til at blive større, end det var i virkelighedens verden.

På øerne overførtes tallene fra ekstraktmarkbøgerne til de såkaldte modelbøger, hvori det samlede hartkorn blev beregnet. For Jyllands vedkommende besluttede man derimod, at nedsætte en række modelbogs-kommissioner, der i løbet af 1686 gennemførte en nyvurdering af det foreliggende materiale samt i visse tilfælde en nytaksering. Resultatet var, at jorden denne gang blev inddelt i seks bonitetetsklasser, hvor hver gård fik sin jord placeret. Herefter beregnedes hartkornet på basis af arealet og bonitetsklasse sammen med en nyvurdering af høslettet og græsningen. Den sidste fase var selve matrikelprotokollerne, hvori hartkornet fra modelbøger – efter en mindre procentvis forhøjelse – blev indført og dannede grundlag for beskatningen, indtil den blev afløst af den nye matrikel i 1844.

Matriklen 1688 og forarbejderne hertil er – med sine svagheder – et enestående kildekompleks, også i europæisk sammenhæng, og ofte anvendt af historikere til at belyse sider af det danske landbrug før udskiftningen i slutningen af 1700-tallet.

De otte taksérbønder

I denne artikel har jeg valgt at se nærmere på nogle af de taksérbønder, der deltog i arbejdet i efteråret 1683. Hvem var de, hvor boede de, og hvilke landbrugsmæssige resurser rådede de over?

De bønder, som takserede jorden, står mange gange nævnt i markbøgerne under det enkelte ejerlav eller enestegård, men langt fra

altid. Derimod er alle de otte taksérbønder, som skulle vurdere eng og græsning nævnt i græsningsprotokollen for Øster Vandet og underskrevet i Lille Hillerslev d. 11. oktober 1683. Derudover er de nævnt i tingbogen i en indførsel fra 15. august 1693 angående Hovsør bymænds ret til at slå græs og lyng i »Toushede klitter«, som var en del af Østerild Hede.

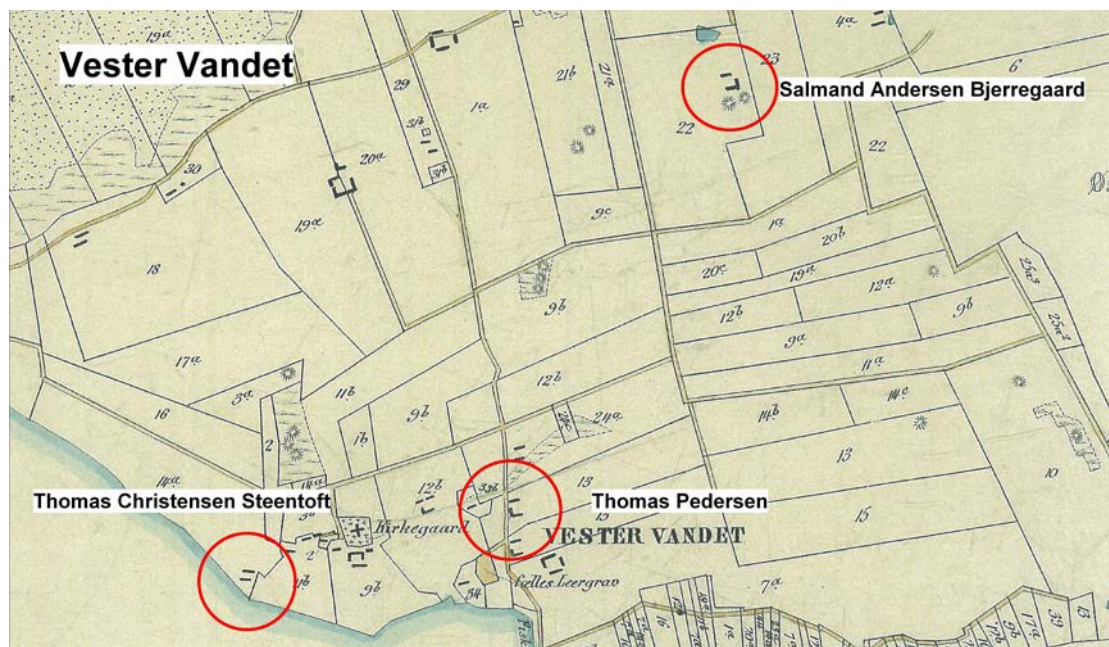
Det drejede sig om følgende bønder:

- *Salmand Andersen Bierregaard* i Vester Vandet.
- *Thomas Christensen Steentoft* i Vester Vandet By.
- *Thomas Pedersen* i Vester Vandet By.
- *Christen Jensen* i Kaastrup By.
- *Niels Christensen Vandet* i Kaastrup By.
- *Peder Olufsen* i Knachergaard i Øster Vandet By.

- *Peder Christensen* i Store Hillerslev By.
- *Niels Jensen Østergaard* i Vorning By i Nors Sogn.

Salmand Andersen Bierregaard

Den første af taksérbønderne, Salmand Andersen Bierregaards alder kendes ikke. Han var første gang gift med Maren Olufsdatter, som var søster til den senere ret så velstående reder og købmand, Poul Olufsen Drasbech i Klitmøller (se Årbog 2007). I november 1692 blev han igen gift. Denne gang med Kirsten Christensdatter, om hvem vi kun ved, at hun på dette tidspunkt tjente på sognets hovedgård, Nebel. Hun er næppe den samme Kirsten Christensdatter, som var pige i Bierregaard og som sammen med Salmand Andersen i 1670 stod åbent frem i kirken og

Figur 2: Vester Vandet Sogn bestod først og fremmest af Klitmøller ude ved havet og Vester Vandet By ved søen, hvor både Thomas Christensen Steentoft og Thomas Pedersen havde deres gårde. Derudover var der en række bebyggelser bl.a. mod nordøst, hvor Salmand Andersen havde sin gård. Præstegården ses nord for byen ved den øst-vestgående vej. Udsnit af det minorerede sognekort.

skriftede og derefter blev pålagt at betale lejemålsbøder for deres udenomsægteskabelige aktivitet. Denne synd forhindrede dog ikke hans udnævnelse først som ransnævning på herredstinget i januar 1682 og året efter som taksérbonde.

Salmand Andersen Bierregaard boede på gården af samme navn, som lå i den nordøstlige del af Vester Vandet Sogn med 1688 matrikelnummer 22 og i den ny matrikel fra 1844 ligeledes nr. 22. Han må have overtaget gården mellem 1664 og 1666, hvor han nævnes i tingbogen.

I 1664-matriklen, da gården hørte under Nebel, blev den sat til 7 tønder og 6 skæpper hartkorn, baseret på en landgilde af 6 tønder byg, 1 pund smør, 1 svin, 1 fodernød samt 6 tønder havre i gæsteri. Efter Sandflugtskommissionens besøg i 1680 blev hartkornet nedsat til 3 tønder og i 1688 blev gårdens samlede resurser vurderet til 2 tønder, 3 skæpper, 1 fjerding og 1 album hartkorn (2-3-1-1). Den store nedgang i hartkornet skyldtes sandflugten, der især ramte området mellem Nors Sø og Vester Vandet Sø. Efter Klitmøller føg sandet videre mod øst for at ramme hovedgården Nebel og bebyggelsen Bleghule, derefter de to gårde i Vilsbøl og yderlige to i Holder. Derefter kom turen til Agerholm By med bl.a. Agerholmgaard og Præstegården og til sidst bebyggelsen, hvor Bierregaard lå.

Bierregaards agertilliggende bestod af 15,5 tønder land brødjord og 16,9 tønder land havrejord. Som andre steder i Thy var en gårds brødjordsagre ikke altid spredt over hele bymarken, men havde mange gange en tendens til at ligge opad eller relativt tæt på gården. Dette gjaldt også for Salmand Andersen i Bierregaard, som derved måtte trækkes med de meget sandflugtsplagede agre i den nordlige del. Bierregaards brødjord lå fortrinsvis i tre fald. I »Siger Fall«, som lå vest og øst for gården, havde han 14 agre svarende til 7,8

tønder land, der blev vurderet som middel-mådig rugjord, mens agrene 3-7 på 4,5 tønder land, lå lige syd for gården i »Steen Høy Fall« fik betegnelsen god havrejord, selvom det blev anvendt som brødjord. Lige nord for »Siger Fall« strakte faldet, »Sand Hou Fall« sig, hvor Salmand Andersen havde 18 forholdsvis korte agre, 6,5 tønder land. Dette fald var hårdere ramt af sandflugten og blev også betegnet som »ond havfrejord, huid sand jord«. De øvrige agre lå spredt i bymarken.

Der hørte ingen engskifter til Bierregaard, og græsningen blev i 1683 takseret til fem høveder i alt på de hvilende agre og overdrevet.

Thomas Christensen Steentoft

Thomas Christensen Steentoft var født i november 1636 i Skinnerup af forældre Christen Ericsen og Else Nielsdatter¹ og var således 47 år, da han var taksérmand. Han døde den 24. november 1702. Han var gift med Ane Christensdatter, der døde som 70-årig, året inden sin mand.

Han boede på en gård i Vester Steentoft, som han må have fæstet 10-15 år tidligere. Den lå i selve Vester Vandet By, som på den tid var betegnelse for de gårde, som var grupperet omkring kirken. Efter matriklen i 1688 havde den nr. 6 og efter den ny matrikel nr. 14a. I 1683 ejedes gården af Peder Bendixen, som ejede adskillige gårde i sognet og i herredet og selv boede på Vandetgaard (gl. matrikel nr. 1, ny nr. 7a).

Thomas Christensen Steentofts gård blev i 1688 ansat til 3-6-1-0, eller 3 tønder, 6 skæpper, 1 fjerdingkar hartkorn. Jordtilliggende var 17,9 tønder land brødjord og 5,1 tønder land havreland. Gårdens brødjord, som lå fortrinsvis vest og nord for gården hørte ikke til de bedste ved Vester Vandet By, men lå til gengæld i læ af Vester Vandet Sø, der opfangede sandflugten fra vest.

Høslettet til gården blev vurderet til $\frac{1}{4}$ læs godt høg og $\frac{3}{4}$ læs mosehøg i »Skarkær« samt $\frac{1}{12}$ læs mosehøg fra »Olgaards Kiær«. Græsningen på de hvilende agre samt på overdrevet blev sat til fire høveder.

Thomas Pedersen

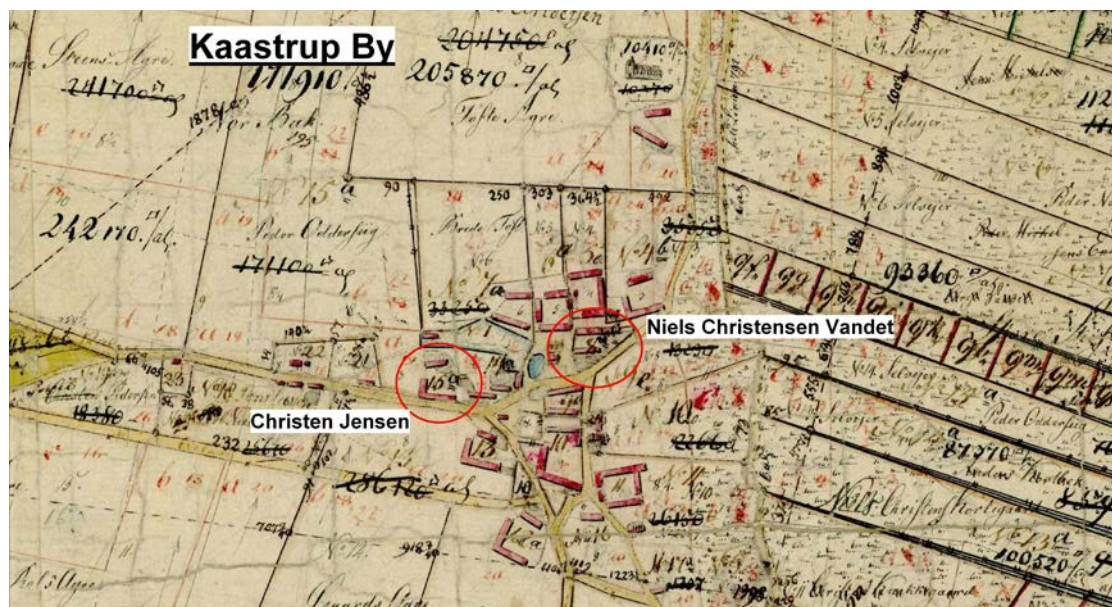
Den tredje taksérbonde fra Vester Vandet var den 53 årige Thomas Pedersen, der var født 1630 og døde i 1707. Han var gift to gange – sidste gang med Else Christensdatter, født 1649 og død i 1716.

Om Thomas Pedersen ved vi, at han i 1673 optrådte som fuldmægtig for ovenfor nævnte Peder Bendixen på tinget, og at han blev udnævnt til sandemand på herredstinget i 1677.

Gården, som han må have fæstet før 1664, lå i den østlige del af byen ca. 150 m nord for Peder Bendixen i Vandetgaard. I 1688 blev den

sat til 3-3-1-0 tønder hartkorn, havde matrikel nr. 4 (ny nr.13) og ejedes af Ørum.

Gårdens jordtilligende bestod af 13,9 tønder land brødjord og 11,6 tønder land havrejord. Brødjorden lå meget hensigtsmæssigt i forhold til gården. 7 tønder land i faldet »Steenbach Fall«, bestående af de øst-vestgående agre nr. 22-26 lå lige øst for gården. I »Daur Höy Fall«, som lå ca. 500 m øst for gården havde han tripleageren nr. 15-17, som udgjorde 3,4 tønder land. I »Steenbach Fall« var jorden ifølge markbogen vurderet som middelmådig bygjord af »steen sand och grus med muld och huid kalchsteen i bonden« og havde en 4-årig besåning af byg-rug-byg-havre efterfulgt af tre års hvile. I »Daur Höy Fall« blev hans agre takséret til god bygjord af muld og sand, men blev nok – på grund af den større afstand og dermed en mindre gødningsmængde – kun besæt tre år med byg-rug-havre og

Figur 3: »Kaastrup By« fremtræder som en såkaldt forteklyngeby med gårdene liggende tæt på hinanden. Eneste undtagelse var Thomas Christensen, hvis gård lå lidt nordligere, nemlig lige syd for kirkediget. Uden for kortet ca. 350 m nord for kirken lå den enligt liggende gård, Nedergaard, der til dels havde sine agre i fled med de øvrige bymænd. Udsnit af original 1-kortet.

hvilende i 5 år. De øvrige agre lå spredt i tre andre fald. Hans høslet blev vurderet til ½ læs godt hø og ½ læs mosehø, som begge blev høstet i »Skarkær«. Græsningen på de hvilende agre og overdrevet blev sat til tre høveder.

Christen Jensen

De to næste taksérbønder kom begge fra Kåstrup. Den første var den 35 årige Christen Jensen, der var født ca. 1648 og døde i 1721 i Kåstrup. Han var gift med Zidse Andersdatter, der ligeledes var født ca. 1648 og døde et stykke tid før manden i 1712. Om Christen Jensen ved vi, at han i 1696 var blandt årets forordnede tinghørere og stokkemænd i herredet.

Hans fæstegård ejedes i 1688 af Peder Mathiesen af Todbøl, derefter af hovedgården Nørtorp i Ræhr Sogn. Hvornår han overtog fæstet af gården er usikkert. I matriklen fra 1688 blev den sat til 7-6-3-2 i hartkorn og havde nr. 15, hvilket svarer til nr. 15a i den nye.

Gården var den vestligst liggende i byen, nord for vejen til Tved og Nors. Dens agerjord bestod af 7 tønder land alsædejord, som blev besået årligt og fik tilført gødning hvert 4. år. Derudover havde han 18,6 tønder brødjord samt 11,6 tønder land havrejord, dvs. i alt 37,2 tønder land agerjord. Brødjordsagrene var i modsætning til dem i Øster- og Vester Vandet spredt ud over hele bymarken.

Høsletet blev i 1683 takseret til et halvt læs godt hø samt 5,5 læs mosehø. Græsningen var to høveder på overdrevet og tre på de hvilende agre.

Niels Christensen Vandet

Den anden taksérbonde fra Kåstrup var den 53 årige Niels Christensen Vandet. Han var født ca. 1630 – som tilnavnet indikerer – i Øster Vandet, hvor faderen Christen Jensen

skulle have haft en gård. Hvem Niels Christensen Vandet var gift med er uvist, men han døde i august 1705. Af »Kaastrup Kirckis Regenskab« fremgår det, at han var kirkeværgen i 1695.²

Gården havde nr. 14 i den gamle matrikel og ny nr. 8. Gården må han have overtaget før 1657.³ Hartkornet i 1688 blev sat til 4-2-1-0 og gården ejedes af Eyler Jacobsens arvinger.

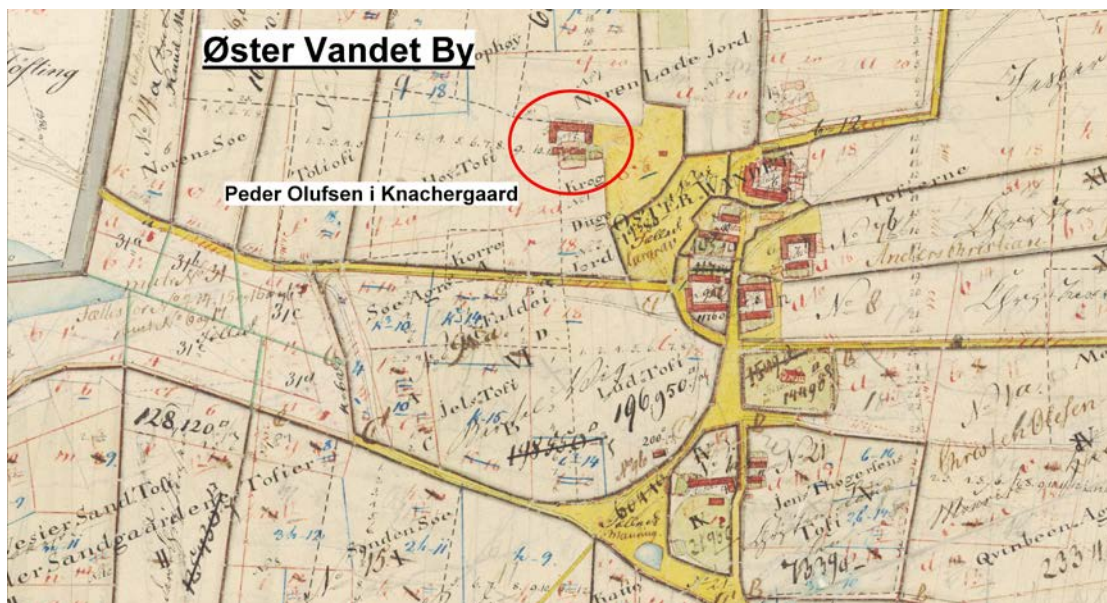
Gårdens agerjord bestod af 1,8 tønder alsæde, 12,2 tønder brødjord og 6,1 tønder havrejord, i alt: 20,1 tønder land. Høsletet blev takseret til 4,5 læs mose hø og græsningen til to høveder på overdrevet og to på de hvilende agre.

Peder Olufsen

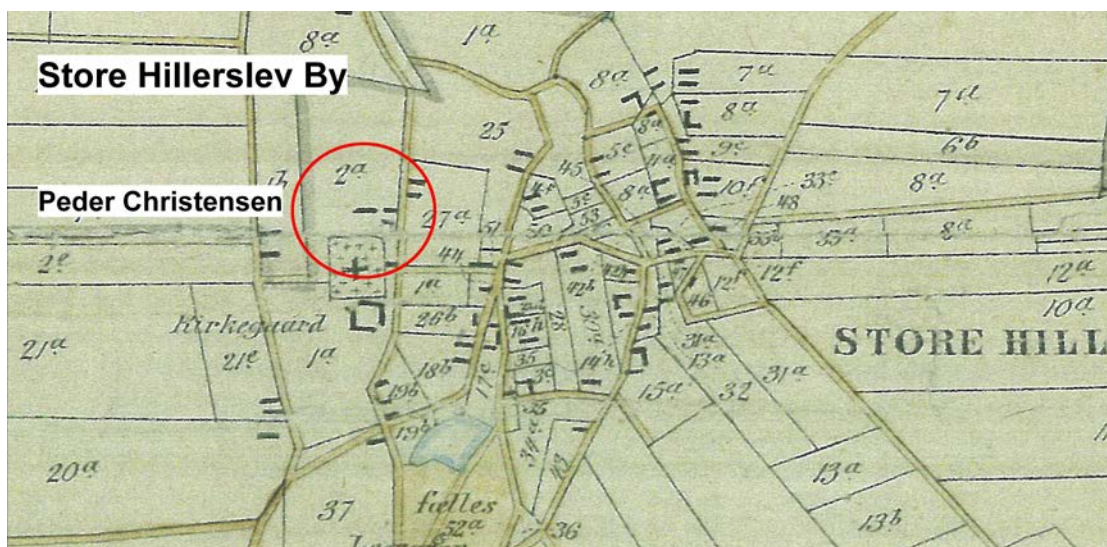
Den 59 årige Peder Olufsen i Knachergaard var født ca. 1626 i Frøstrup, Tømmerby Sogn i Vester Hanherred og døde d. 8. august 1710 i Øster Vandet. Han var gift med Maren Christensdatter, født ca. 1640 i Øster Vandet og død samme sted i 1717. I 1681 blev han udtaget som sandemand, men derudover ved vi intet om ham.

Gården, som blev kaldt »Knachergaard«, lå i Øster Vandet By, lidt for sig selv ca. 200 meter fra nærmeste nabo. Han må have fæstet gården før 1657. Den ejedes i 1688 af Ørum og blev i matriklen sat til 5-1-0-1 som nr. 5, hvilket i den nye svarer til nr. 6a.

På nær en enkelt ager lå gårdens brødjord i to fald, »Tuotoft« og »Steen Mieder Fald«, som lå vest og nordvest for gården (17,5 tønder land). Jorden blev her boniteret som god eller middelmådig. I den gode jord var besåningen byg-byg-rug-havre med tre års hvile, og i den middelmådige var den byg-rug-havre med fire års hvile. Alt i alt må det siges, at Knachergaards brødjord lå hensigtsmæssigt i forhold til gården og i et område af bymarken, der ikke var plaget af sandflugten.

Figur 4: Som det fremgår af kortet lå Knachergaard med Peder Olufsen som fæster lidt nordvest for selve Øster Vandet By. Lidt øst for byen (uden for kortet) lå bebyggelsen Holme, som i 1683 bestod af tre gårde. Mod sydvest (udenfor kortet) lå Sandgårdene, også bestående af tre gårde og yderligere mod vest lå de to enestegårde Vig og Store Tøfting. Udsnit af original 1-kortet.

Figur 5: Store Hillerslev By var, ligesom Kåstrup og naboen Nors, en såkaldt forteklyngeby. Store Hillerslev var herredets største by. I 1688 bestod den af 32 gårde og 20 huse med jord. Som det ses på kortet boede Peder Christensen lige nord for kirken, mens præstegården ses lige syd for kirkegårdsdiget. Udsnit af det minoredede sognekort.

Ingen engarealer af betydning hørte til gården. Græsningen blev vurderet til to høveder på overdrevet og tre på den hvilende jord.

Høslettet til bolet var to læs mosehø, og græsningen var to høveder på overdrevet samt to på de hvilende agre.

Peder Christensen

Fra St. Hillerlev By kom Peder Christensen. Det har ikke været muligt at finde nogle personlige data om ham udover, at han var fæstebonde i det såkaldte degnebol, der lå lige nord for kirken. Bolet må han have fæstet engang mellem 1664 og 1683. I 1688 blev bolet sat til 2-5-2-0 og fik nr. 22, hvilket i 1844 svarer til nr. 2a. Ejeren var i 1683 Christen Jacobsen.

Agerjorden bestod af 0,2 tønder land alsæde, 10,5 tønder land brødjord og 4,8 tønder land havrejord. Agrene lå temmelig spredt i bymarken og af forskellig bonitet og besåning.

Niels Jensen Østergaard

Den sidste og ældste af de otte taksérmænd var den 68 årige Niels Jensen Østergaard fra Vorring i Nors Sogn. Han var født ca. 1615 og døde i september 1697 i en alder af 82 år. Han nævnes i tingbogen som kirkeværgе både i 1666 og 1683 sammen med Niels Andersen Hyldgaard fra Nors By. Niels Jensen Østergaard må have overtaget fæstet før 1657.

I den gamle matrikel havde gården nr. 1 og i den nye nr. 2a. Den blev i 1688 sat til 5-5-1-2 i hartkorn. Agerjorden til gården bestod af en lille strimmel alsædejord i »Hof toft« i Nors By, som var på 0,09 tønder land. Dertil kom

Figur 6: Vorring By var en slynget vejby – nogle steder med god afstand mellem gårdene. Østergaard, som Niels Jensen fæstede, var – som navnet siger – den østligste af den centrale del af byen. Mod sydøst ses Skibstedgaard, som var en enlig beliggende gård, men med sine agre i fled med de øvrige bymænd. Mod nordvest uden for kortet lå til gengæld enestegården, Vorringgaard. Udsnit af original 1-kortet.

35,7 tønder land brødjord, hvoraf de ca. 4 lå i Nors bymark. Hans brødjordsagre i Vorning lå overvejende nær gården og med en stor del karakteriseret som god jord. Havrejorden udgjorde ca. 13 tønder land, hvoraf noget lå i Synderby i Tved Sogn og noget i Kåstrup.

Engarealer til høslettet må have været så ubetydelig, at det ikke blev registreret af taksérmændene. Græsningen blev sat til to høveder på det fælles overdrev, mens de hvilende agre blev vurderet til fire høveder.

Konklusion

De otte taksérbønder skulle være af »de bedste og erfarneste Bønder udi Herredet«. ⁴ Hvor dygtige disse otte bønder var, lader sig selvfølgelig ikke fastslå. Men erfarne var de alle, og størstedelen af dem havde varetaget et »tillids-hverv« af en eller anden art. Man kan undres over, at der ikke er større geografisk spredning på udvælgelsen af de otte mænd. Hvordan de helt præcist har organiseret og fordelt arbejdet, ved vi ikke. Skriveren var dog altid den samme. Vi må dog formode, at de ikke har været med til at taksere deres egen by.

Noter:

- 1 Tingbog 16. juni 1674
- 2 »Kaastrup Kirckis Regenskab« for året 1695.
- 3 Sognepræsternes »Designationer paa Gaarde, Bol og Tiendeydere i deres Sognekald«.
- 4 Henrik Pedersen, s. 36*

Litteratur og kilder:

- Henrik Pedersen: De Danske Landbrug. (Kbh. 1928), Reprotryk for Landbohistorisk Selskab, København 1975.
- Karl-Erik Frandsen: Vang og Tægt. Bygd 1983.
- Kristian Dalsgaard, Palle Eriksen, Jens Villiam Jensen og Jørgen Rydén Rømer (red.): Mellem Hav og Hede, Landskab og bebyggelse i Ulfborg herred indtil 1700. Aarhus Universitetsforlag 2000.
- Original 1-kort, »Kort over Kaastrup Bÿes Jorder, opmaalt 1799 af U. F. Haar. Udskiftet 1800 af Torm. Tegnet af Brun«. Kort og Matrikelstyrelsen.
- Original 1-kort, »Kort over Øster Vandet, Holme, Sandgaardene, Store Tøfting ...« Opmålt i årene 1781 og 1782 af Seip. Store Tøfting opmålt i 1813 af A. Hauberg. Kort og Matrikelstyrelsen.
- Original 1-kort, »Kort over Nors, Hinning og Vorning Bÿers Jorder, opmaalt 1787 af Ludvig Wesenberg«. Kort og Matrikelstyrelsen.

Hvis man også inddrager de bønder, som er nævnt i markbøgerne til at taksere agerjorden, kan man alt i alt slutte, at det ikke nødvendigvis var de bønder med de største gårde og størst status, der blev udtaget. Det var typisk bønder fra gårde af middel- eller over middel størrelse. Ingen husmænd med jord blev udtaget, men blandt taksérmændene til agerjorden var bolsmanden Laurids Nielsen Skomager fra Sønderby i Østerild Sogn. Han havde fra før 1664 haft det halve bol, som blev kaldt Lille Abildgård (gl. matrikel nr. 10, ny nr. 22) med et jordtilliggende på i alt 6,7 tønder land og et hartkorn på 0-6-2-2. Dvs. at bolet kom under 1 tønde hartkorn, hvilket i 1688 gjorde, at han sank ned i husmændenes rækker. Så selvom man var en lille bolsmand med kun rettigheder til et høved på det fælles overdrev, var det ingen hindring for, at man kunne være taksérmænd.

Bjarne Gade Johansen

Født 1948. Cand. mag. i historie/film. Arbejder med landbohistorie, især fra Hillerslev Herred.

Minorede sognekort fra Hillerslev Herred, C. M. Tegners. Landsarkivet for Nørrejylland.

Markbøger med til hørende eng-, skov- og græsningstaksationer:

Kåstrup, Vigsø, Ræhr, Vester Vandet og Øster Vandet sogne, S-6354 (mikrofilm). Rigsarkivet.

Tved, Nors, Hillerslev og Hjarde-mål sogne, S-6355 (mikrofilm). Rigsarkivet.

Modelbog for Hillerslev Herred, S-6403 (mikrofilm). Rigsarkivet.

Matriklen 1664, Hillerslev Herred, S-5951 (mikrofilm). Rigsarkivet.

Matrikelen 1688, Hillerslev Herred, S-6413 (mikrofilm). Rigsarkivet.

Sognepræsternes »Designationer paa Gaarde, Bol og Tiendeydere i deres Sognekald«, indsendte i Henhold til kgl. Missive af 27/10 1657. M-45.374 (mikrofilm)

Tingbøger for Hillerslev Herred, 1666-1688, bd. 1-16. B 33 A. Landsarkivet for Nørrejylland.

Justitsprotokoller for Hillerslev-Hundborg herreder, 1688-1701. Bd. 1-3. B 33 D – 1. Landsarkivet for Nørrejylland.

Kirkeregnskaber for Hillerslev Herred, 1685-1720. Aalborg Bispearkiv, C 1 – 757. Landsarkivet for Nørrejylland.

Kirkebøger fra Vester- og Øster Vandet, Kåstrup, St. Hillerslev og Nors.